

І. О. Мандрик

**ПРОБЛЕМИ ВІДНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ
УГОРЩИНИ НА ПЕРШОМУ ЕТАПІ ДУАЛІЗМУ
(1867-1890 роки)**

Ужгород, 1997. - /99с.

Панораму подій, відтворену в рецензованій монографії, без сумніву, можна характеризувати як неординарний період в історії Угорщини та цілого дунайського регіону. У ті роки йшлося не тільки про реалізацію споконвічних прагнень угорців до національної незалежності, а й про визрівання чинників, які в перспективі призвели до політичного вибуху і колапсу Австро-Угорської імперії. Невипадково не одне десятиліття точаться суперечки і дискусії між істориками: з яким знаком сприймати габсбурзький дуалізм і чим він був насправді для самої Угорщини — благом, новим лихом або чимось іншим? Зрештою, зіткнення різних точок зору є важливим і для з'ясування теоретичних аспектів проблеми, оскільки порушує питання про модель побудови національної держави на поліетнічному терені. З цього погляду тему, за розробку якої взявся І. О. Мандрик, можна вважати гостроактуальною.

Зазначимо, що література з даної проблематики представлена досить поважним списком, головним чином, зарубіжних публікацій, і це змусило автора шукати свої підходи до висвітлення теми, а саме, на відміну від багатьох своїх попередників, здійснити роботу в площині історико-історіографічного дослідження. Головну увагу в праці зосереджено на невизначених та маловизначених аспектах, а в питаннях, які вже стали традиційними в наукових розвідках, робляться небезуспішні спроби віднайти нові акценти.

Обрані хронологічні рамки монографії дали можливість досить чітко окреслити окремий етап існування дуалістичної системи від її зародження до того рубежа, коли вона почала давати систематичні збої, втягуючи суспільство в необоротну кризу. Аналіз відновлення конституційної незалежності Угорщини починається з подій 60-х рр. XIX ст. У книзі детально простежується складний процес досягнення компромісу між Угорщиною і Австрією, з'ясовуються передумови і причини, які диктували ворогуючим між собою сторонам робити кроки назустріч одна одній. Ретельний аналіз основних параметрів оновленого статусу Угорщини дав дослідникові підстави трактувати здобуту в рамках дуалізму угорську незалежність як ре-

альну, аргументовано підважити поширені в історіографії твердження про її ефемерність. У цьому зв'язку варті на особливу увагу ті сторінки книги, де йдеться про погляди і діяльність відомого ліберала Ф. Деака. Цей обдарований і далекоглядний політик та його прихильники виявилися здатними глибше за інших оцінити поточну ситуацію як сприятливу для загальнонаціональних інтересів угорців й визначити виважені, прийнятні для більшості нації політичні рішення про співжиття з Австрією на нових засадах.

Сутність угорської державності найбільш вагомо розкривається насамперед у матеріалах монографії, присвячених формуванню і діяльності органів конституційної влади. Вони висвітлюють головні напрями в політиці й діях урядів, парламенту, місцевих органів самоврядування, а також шляхи та методи пристосування феодально-монархічних інститутів влади до правового устрою, що народжувався. Відтворено з усіма складностями функціонування виборчої системи і Державних зборів.

Великий інтерес викликає розгляд такого питання державної самостійності Угорщини, як зовнішня політика. Автор робить переконливий висновок: відсутність власного спеціального апарату для її проведення аж ніяк не означала, що Угорщина не мала і не проводила своєї зовнішньої політики. При всій громіздкості дуалістична система дозволяла угорським верхам справляти реальний вплив на міжнародні позиції Габсбурзької імперії, визначати, зокрема, такий важливий напрям її зовнішньополітичної діяльності, як балканський.

Ще одне коло питань, які дискутуються в історичній науці, представлено у розділі про політичні партії і рухи. Найбільшу увагу — і це логічно — тут приділено лібералам, котрі були ініціаторами й опорою дуалістичного компромісу. Відтак ми дістаємо уявлення про провідні лінії суспільно-політичного розвитку країни в 70—80-х рр. XIX ст. Автор розкриває соціальну базу цієї партії, аналізує її контакти з іншими політичними силами, веде мову й про її альянс з консерваторами, який, за його спостереженнями, виявився фатальним для подальшої долі реформ у країні.

Певне місце в книзі відведено політичній опозиції, її складовим частинам, їхнім ідейним платформам та гаслам. Наведений тут матеріал часом надто конспективно виражає точки зору опозиціонерів, що позначається на повноті характеристик, зокрема, лівого спектру опозиції і, зрештою, обмежує можливості зробити ширші висновки стосовно впливу партійної боротьби на державотворчу практику.

Звертаючись до процесів, пов'язаних з формуванням угорської держави, автор зупиняється на поглядах тих, хто відкидав дуалізм як розв'язання питання про самостійність Угорщини. Маємо на увазі революційну еміграцію та її визнаного лідера Кошута. Його позиція трактується в монографії як «ілюзія». У вимогах Кошута, дійсно, максималізм сягав далеко вперед, почуття часом переважали над реальним врахуванням становища нації. Але ставлення його до проблеми незалежності, на нашу думку, потребує більш об'ємних оцінок, зважаючи хоча б на те, що перед очима визначного угорського патріота був успішний (і додамо — близький йому), надихаючий досвід боротьби італійців проти габсбурзького панування і створення власної єдиної національної держави. Він був, як і його сучасники, свідком «витіснення» Австрії з Італії.

До здобутків проведеного І. О. Мандриком дослідження слід віднести висвітлення національних взаємин, які безпосередньо позначалися на ході та наслідках розбудови угорської держави з її багатоетнічним складом населення. В книзі з'ясовуються корені суперечностей, які почали загострюватися в розглядуваний період між угорцями — панівною нацією — і румунами, чехами, словаками та ін. Автор показав, що нова влада нехтува-

ла найсуттєвішим для плідного розвитку відносин між ними — принципом демократизму. На такому ґрунті зростали явища національної зверхності й виключності, примусова мадяризація. Тим часом, як впливає з представленого аналізу, події могли б піти іншим руслом, сприятливим для всіх народів. У монографії високо оцінюється ухвалений в Угорщині закон «Про національне рівноправ'я», який відкривав демократичну перспективу в національних стосунках, але не став орієнтиром для урядовців. Доречним при розгляді цього аспекту є звернення дослідника до спадщини визначного угорського мислителя Л. Мочарі, його думок з питань національного будівництва.

Окремо необхідно вказати на репрезентативну джерельну базу рецензованої праці. Центральне місце в ній посідають численні документи з угорських архівів, тогочасна преса, твори політичних діячів. Використано також архівні фонди Закарпаття і Російської Федерації. Все це, безперечно, заклало ґрунтовні підвалини для узагальнень, які збагачують наші знання про зародження угорської самостійності й водночас розкривають загальноісторичні тенденції державотворення.

М. М. ВАРВАРЦЕВ (Київ)